

Ing. Ján Spišák, Ph.D.

Doktrína AČR – nové aspekty operačního umění

Vojenské rozhledy, 2013, roč. 22 (54), č. 4, s. 124–131, ISSN 1210-3292

„Válka není věc náhody. Aby byla provedena správně, je nezbytný velký díl znalostí, studia a přemýšlení.“

Fridrich II., Veliký

ACR's Doctrine – New Facets of Operational Art

Abstrakt:

Článek se zabývá některými aspekty vojenského umění v souvislosti s připravovanou Doktrínou Armády České republiky. Jeho cílem je přispět do diskuze o problematice operačního umění a upozornit na některé zásadní přínosy doktríny do vojenské odborné terminologie. Autor se v článku věnuje popisu některých vybraných doktrínálních pojmů a naznačuje možný způsob jejich použití při plánování a vedení vojenských operací.

Abstract:

The article deals with some aspects of military art in connection with the forthcoming Doctrine of the Army of the Czech Republic. Its aim is to contribute to discussion on the issue of operational art and highlight the major benefits in military terminology. The author describes some specific doctrinal terms and briefly suggests their possible application during the planning and conduct of military operations.

Klíčová slova:

Operační umění, prvky operačního designu, operační design, operační schéma, doktrína.

Key words:

Operational art, operational design concepts, operational design, operational scheme, doctrine.

Úvod

V období několika posledních let bylo již autorem vícekrát konstatováno, že rozvoj operačního umění v podmínkách Armády České republiky (AČR) postrádá pevný doktrínální základ. [1] Dopusud žádná z platných vrcholových doktrín AČR (*Doktrína Armády České republiky, Doktrína Armády České republiky v mnohonárodních*

operacích případně *Doktrína Armády České republiky v operacích na území České republiky pod národním velením*), vydaných pro potřeby příslušníků ozbrojených sil, se o oblasti operačního umění nezmiňuje. Nezmiňuje v tom smyslu, že by obsahovala samostatnou kapitolu věnovanou operačnímu umění, tak jak je to typické u jiných národních doktrín, např. amerických, britských, kanadských či jiných ozbrojených sil. Jednoduchá analýza potvrzuje, že v uvedených třech hierarchicky nejvýše postavených doktrínálních publikacích termín „operační umění“ není vůbec uveden.

Dvě další doktríny „*Pozemní síly v operacích*“ a „*Velení a řízení v operacích*“, jež jsou v hierarchii doktrínální soustavy AČR rovněž významně postaveny, termín operační umění zmiňují okrajově, nebo ve zcela jiném kontextu, než tak činí alianční doktríny nebo například doktrínální publikace ozbrojených sil USA, Velké Británie, Kanady či jiných aliančních států. V této souvislosti je nutné poznamenat, že operační umění není tvořeno jen pouhou definicí ve smyslu *použití sil za účelem dosažení strategických a/nebo operačních cílů prostřednictvím plánování, organizace, integrace a provádění strategií, vojenských akcí, hlavních operací a bitev*, jak uvádí administrativní publikace AAP-6, ale obsahuje mnoho dalších aspektů, kategorií a pojmů které v českých doktrínách popsány nejsou.

Je zřejmé, že každou doktrínu určenou pro potřeby ozbrojených sil je nutno pravidelně aktualizovat. Tato potřeba je odrazem změn v rámci bezpečnostního a operačního prostředí, ve vývoji vojenského umění a zkušeností získaných z vedení mezinárodních a národních operací. Doktrínální deficit, který je zmíněn výše, by měl být zmírněn vydáním nové Doktríny AČR. Na rozdíl od předešlých edicí, na její tvorbě se podílel mnohem širší okruh zpracovatelů, konzultantů a odborníků na oblast vojenského umění, než tomu bylo v minulosti. *K tomu, aby nová doktrína svým pojetím a obsahem měla atributy skutečně moderní doktríny, měla by zahrnovat i samostatnou kapitolu, věnovanou operačnímu umění a jeho významným aspektům.*

Tento požadavek úzce souvisí i s ustanovením a popsáním nových pojmů z oblasti operačního umění, které ve stávajících doktrínálních publikacích prozatím nebyly oficiálně zavedeny ani používány. Tím by se tato doktrína mohla stát určitým východiskem pro doktríny návazné. To je v současné době důležité například pro oblast plánování operací, pro kterou se připravuje samostatná doktrína. Znalost a osvojení nových pojmů se ukazuje jako nezbytné pro schopnost příslušníků ozbrojených sil působit ve společných štábech při přípravě a vedení operací v celém jejich spektru.

Cílem článku bude v této souvislosti pojednat o tzv. prvcích či nástrojích (*elements, tools*) operačního umění, kterými se zahraniční doktríny jak alianční, tak i doktríny uvedených států podrobněji zabývají již dlouhou dobu.

Požadavek definování nových doktrínálních výrazů

K porozumění celé problematice operačního umění a zejména jeho správné aplikaci je nutné znát a pochopit obsah i význam jednotlivých doktrínálních pojmů a výrazů.

Je zřejmé, že pokud odborná komunita není dostatečně obeznámena s obsahem a významem jednotlivých vojensko-odborných pojmů, dochází k jejich zkreslenému a nesprávnému používání v praxi. Zejména to platí v případech, kdy jsou volně a často v různých souvislostech používány termíny a pojmy, které prozatím nejsou součástí českých doktrínálních publikací a nejsou ani uvedeny v slovníku termínů a definic

NATO (AAP-6). Tímto problémem se aktivně a dlouhodobě zabývala úzká část tvůrců nové doktríny.

K tomu, aby nová doktrína byla alespoň částečně obrazem aliančních nebo národních doktrín, měla by některé frekventované pojmy definovat a podrobněji objasnit. Doktrínou by měl být naznačen i způsob jejich využití v praxi v procesu plánování a vedení operace. V této souvislosti se jedná například o pojmy, jako jsou „*prvky operačního designu*“ (nástroje používané v procesu plánování operace), „*operační design* (proces vytváření vize velitele o způsobu provedení operace, při kterém jsou tyto nástroje aplikovány) a „*operační schéma*“ (výsledný produkt procesu v grafické podobě). Předem je ovšem nutné upozornit čtenáře, že tyto pojmy (výše uvedené kurzívou) jsou v doktríně prozatím v „pracovní“ verzi.

Prvky operačního designu

Z uvedené škály prvků a nástrojů operačního umění, které lze považovat z hlediska jejich určení a významu za rozhodující, jsou to zejména „*prvky operačního designu*“, které jsou často označovány za *stavební kameny operačního umění*. Již v minulosti je tímto výrazem charakterizovala celá řada aliančních nebo národních zahraničních doktrinárních publikací.

Prvky operačního designu lze chápat jako jednotlivé nástroje operačního umění, sloužící pro analýzu strategických a operačních faktorů a pochopení operačních požadavků, nutných k provedení vojenské operace. Při plánování vojenské operace se používají při tvorbě operačního schématu, založené na důkladném hodnocení situace a analýze mise. [2]

V zahraničních doktrinárních publikacích byly prvky operačního designu, v podobě určitého souboru nástrojů operačního umění, v minulosti pojmenovávány různými výrazy. V současnosti se lze téměř výhradně setkat s pojmem *Operational Design Concepts*. V podmínkách AČR byly tyto prvky známy v souvislosti s jejich pojmenováním nejčastěji jako „*operační koncepty*“.

Pro velitele a příslušníky štábů je znalost prvků operačního designu a schopnost je správně aplikovat důležitá. Jejich význam spočívá zejména v tom, že v procesu plánování a vedení operace pomáhají velitelům vytvářet představu o možném způsobu průběhu operace v daném čase, prostoru a účelu. Umožňují předem popsat a schematicky zobrazit jednotlivé činnosti ozbrojených sil i dalších aktérů v připravované operaci a zdůvodnit jejich vzájemný vztah. Prvky operačního designu přispívají k poznání a pochopení charakteru operačního prostředí, definování v něm vzniklých problémů a k rozhodování o způsobu jejich řešení. Zahraniční doktrinární publikace uvádějí a popisují jednotlivé prvky operačního designu primárně ve spojení s počátečními kroky procesu plánování operace.

Aplikace každého z prvků operačního designu závisí na specifických podmínkách operačního prostředí, identifikovaném problému, stanovených cílech, typu či charakteru operace a okolnostech její přípravy a průběhu. Některým prvkům je v doktrínách přisuzován větší význam a je zdůrazňováno jejich výsadné postavení před ostatními. Týká se to především takových, jako jsou *konečný stav, těžiště, rozhodující body (rozhodující podmínky)* nebo *operační směry*. Jejich význam lze spatřit nejen při tvorbě plánů na operační úrovni, ale rovněž při jejich tvorbě, vizualizaci a realizaci i na taktické úrovni.

Prvků operačního designu existuje široká škála. Následující tabulka uvádí seznam těch, jež obsahuje poslední edice alianční doktríny AJP-5 *Allied Joint Doctrine For Operational-Level Planning* (2012).

Tab. Názvy prvků operačního designu

Prvky operačního designu podle doktríny AJP-5	
Anglický název	Český název (používaný ekvivalent)
termination	ukončení (operace)
military end state	vojenský konečný stav
objectives	cíle
effects	účinky
center of gravity	těžiště
decisive points	rozhodující body
decisive conditions	rozhodující podmínky
lines of operation	směry operace
direct / indirect approach	přímý / nepřímý přístup
maneuver	manévr
operational tempo	operační tempo
synchronization	synchronizace (časové sladění)
simultaneity and depth	souběžnost a hloubka
leverage	pákový efekt
balance	vyváženost
sequencing and phases	pořadí činnosti a fáze
culmination	kulminace
operational pause	operační přestávka
operational geometry	operační geometrie
transition	přechod na jiné aktivity
branches and sequels	záložní plány (pro činnost v dané fázi / pro činnost v následující fázi operace)

Nelze jednoznačně stanovit, zda některý z prvků operačního designu je více nebo méně důležitý než jeho jiný prvek. Současně ani neexistuje pravidlo, podle kterého by tyto byly řazeny do nějakých specifických skupin či souborů. Nicméně, každý z nich má své opodstatnění a záleží spíše na okolnostech a podmínkách v operačním prostředí, do jaké míry bude ten který uplatněn. Podle tohoto nepsaného pravidla je možno prvky operačního designu kategorizovat na:

- prvky operačního designu, jež definují problém a formulují strategické souvislosti (např. *cíl operace*, *konečný stav* a *těžiště*),
- prvky operačního designu, které vyjadřují hlavní myšlenku způsobu průběhu operace (např. *způsob operačního přístupu k těžišti*, *směry operace* nebo *směry úsilí* a *rozhodující body* nebo *rozhodující podmínky*),

- prvky operačního designu, které souvisí se samotným průběhem operace; do jaké míry operaci ovlivňují, zda ji zpomalují nebo naopak urychlují (např. *kulminace, operační dosah, záložní plány* apod.).

Je potřeba poznamenat, že uvedené dělení prvků operačního designu není dogma.

Operační design

Operační design [3] by se měl stát dalším nově zavedeným pojmem doktríny AČR. *Operační design vyjadřuje tvůrčí proces, v jehož průběhu je vytvářena základní představa (vize) velitele o způsobu provedení operace; jaké vojenské podmínky musí být vytvořeny v operačním prostoru k dosažení strategických cílů, jak mají být uspořádány činnosti v čase a prostoru k dosažení těchto podmínek a jaké vojenské schopnosti a zdroje mohou být využity k jejich vytvoření. Výstupem operačního designu je operační schéma.*

Na rozdíl od aliančních doktrín nebo doktrín spojenců, platné české doktríny tento pojem v žádném významu doposud neuváděly. Jeho obsah či „funkci“ do současné doby zastával částečně vžitý a v některých odborných článcích používaný pojem „*koncepte operace*“.

Operační design umožňuje velitelům vidět situaci z mnoha úhlů pohledů, kdy jsou využívány informace z různých zdrojů, vlastních i cizích. Umožňuje vytvořit představu o způsobu provedení změn stávajícího stavu do podmínek vedoucích k dosažení požadovaného konečného stavu. V jeho průběhu je využíván soubor prvků operačního designu již od počátku plánovacího procesu.

Operační design je metodologií pro uplatňování kritického [4] a tvůrčího myšlení k pochopení, vizualizaci a popsání složitých, špatně strukturovaných problémů a rozvíjení možných přístupů k jejich řešení.

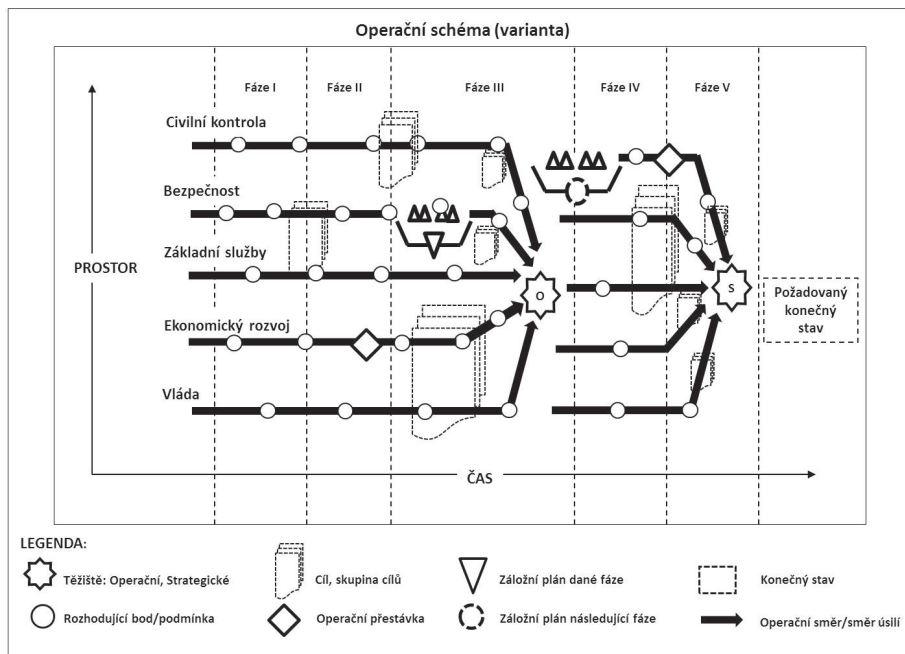
Význam operačního designu narůstá, pokud jsou do operace zapojeni další, hlavně nevojenští aktéři. Jejich účast umožňuje vnímat vojenskou operaci často z jiné perspektivy a dosáhnout komplexnějšího porozumění operačního prostředí a problému, který má být vojenskou operací vyřešen. Tím lze zvýšit účinnost a účelnost aktivit všech aktérů, zlepšit jejich soudržnost, integraci a koordinaci (zejména v průběhu přechodových fází operace), omezit nežádoucí následky prováděných aktivit a zajistit možnost přizpůsobení se, jestliže se situace v operačním prostředí neplánovaně změní.

Operační design je opakovatelnou metodologií uvažování nad změnou systému „*který existuje nyní*“ k takovému, „*který bude lepší*“. Slouží tedy k rozvoji představy velitele, „*jak překonat tuto mezeru*“. Ve své nejjednodušší formě se jedná o tvořivé myšlení, na základě kterého dochází k lepšímu porozumění vzájemných vztahů jednotlivých aktérů v operačním prostředí.

Operační schéma

Dalším nově zavedeným a používaným pojmem v doktríně i praxi vojsk by měl být výraz, který by graficky zobrazoval onu představu či vizi velitele o způsobu provedení operace. Měl by znázorňovat způsob činnosti jednotlivých aktérů a jejich postupnou snahu o dosahování konečného stavu. Platné doktríny AČR se ani touto kategorií

doposud nezabývaly a „vize velitele“ (v grafickém podání) byla ve vojenském slangu nazývána jako „nádražň“ či „kolejišť“. Pro potřeby plánování a vedení vojenských operací je proto nutné pro tuto vizi nalézt vhodné pojmenování a současně navrhnout její jednoduchou grafickou podobu. Možný příklad zobrazení operačního schématu je uveden na obrázku.

Zdroj: Vlastní

Obr.: Zobrazení prvků operačního designu v operačním schématu.

Kromě zobrazení operačního schématu je rovněž potřebné, aby v doktríně byl popsán i jeho význam. *Operační schéma graficky znázorňuje obecný popis činnosti, jež mají být provedeny vojenskými (i nevojenskými) silami pro dosažení cílů operace a naplnění požadovaného konečného stavu. Operační schéma vyjadřuje celkovou vizi velitele o operační činnosti vojsk a je výsledkem operačního designu.*

V tomto momentu by šlo namítnout, proč pro vyjádření vize velitele přeci jen nepoužít termín „operační design“, jako překlad termínu „operational design“, který uvádějí alianční nebo některé zahraniční národní doktrinální publikace. Například alianční doktrína AJP-5 *Allied Joint Doctrine For Operational-Level Planning*, popisuje tvorbu a zobrazuje „operational design“ v grafické podobě, [5] ovšem doktrína ne zcela jednoznačně vymezuje nebo odlišuje *design jako proces* od *designu jako produktu* plánování operace.

Na tuto skutečnost lze zareagovat tím, že „design“ jako pojem by byl ponechán pro proces, zatímco jeho konečným produktem bude „operační schéma“. Po zavedení pojmu do nové doktríny bude, podle mého názoru, možno toto rozhodnutí chápat jako ztotožnění se s progresivním přístupem zahraničních „doktrinářů“ a poněkud v skrom-

ných podmínkách českého operačního umění i posun v operačním myšlení správným směrem.

Praktické využití prvků operačního designu

Prvky operačního designu mají v procesu plánování operace zásadní význam na tvorbě operačního schématu. Jejich prostřednictvím lze v operačním schématu komplexně zobrazit a popsat *aktivitu ozbrojených sil v operaci a ukázat jejich vzájemný vztah, jako i vztah k ostatním aktérům operace*. Primárním účelem operačního schématu je tedy tuto závislost znázornit (vizualizovat). Jednotlivé prvky a operační schéma spolu významově a obsahově úzce souvisí a v aplikaci teorie operačního umění je nelze navzájem oddělit.

Nejjednodušším a současně nejvýstižnějším způsobem pro znázornění vzájemného vztahu prvků operačního designu v operačním schématu je jejich grafické zobrazení. Nejde ani tak o jejich znázornění do konkrétní mapy nebo určeného prostoru. Spíše, jak vyplývá z poznatků, jedná se o jejich účelové zasazení formou grafických symbolů nebo značek (s případným popisem) do komplexní grafické struktury, která znázorňuje celkový rámec operačního schématu (viz obr.). Umístění prvků operačního designu v operačním schématu účelově vyjadřuje možný průběh operace v rámci její jednotlivých fází.

Přestože operační schéma v zásadě vyjadřuje činnost a vzájemné vazby aktérů v daném čase a prostoru, nelze říct, že je neměnným nebo statickým „dokumentem“, se kterým velitel již dále nepracuje. Naopak, tento dokument je průběžně hodnocen, aktualizován a přizpůsobován průběhu a vývoji operace. Lze jej rovněž chápat jako určitou myšlenkovou abstrakci toho, k čemu může v operaci dojít. Operační schéma je tedy průběžně přizpůsobováno charakteru a podmínkám operačního prostředí a vzájemným interakcím vojenských i nevojenských aktérů a prvků v něm. Tak jak se může na základě různých vlivů nebo změněných podmínek (někdy neplánovaně) měnit průběh operace, mohou se v tomto grafickém znázornění, v rámci jednotlivých fází operace, účelově posouvat nebo přesouvat jednotlivé prvky operačního designu.

Některé lze zasadit do konkrétního geografického kontextu. Další, jež jsou prostorově „nehmatatelné“ (například *cíl operace, konečný stav, těžišť* apod.) lze spíše vyjádřit slovním popisem, jako doprovodnou formou grafického zobrazení operačního schématu. Některé z nich mohou ztrácet na původním určení a významu, případně mohou být do operačního schématu doplňovány i další.

Pochopení účelu a vzájemného vztahu prvků operačního designu a schématu operace umožňuje velitelům a plánovačům připravit lépe propracovaný plán operace. Protože operace často probíhají v období spíše měsíců až několika let, původní operační schéma bývá průběžně aktualizováno. Logickým důvodem aktualizace mohou být dříve avizované změny v operačním prostředí, v činnosti aktérů, změny cílů operace nebo dokonce přehodnocení a definování nového konečného stavu.

Závěr

Na základě poznatků a zkušeností z vojenských operací, přístupy k operačnímu umění doznaly v posledních letech zásadních změn. Operační umění již neznamená pouhé

použití sil na bojišti, ale stává se rysem velitelů a štábů, jako „operačních umělců“. K obsahu stávající definice operačního umění je proto žádoucí doplnit i jiné atributy, například znalostní přístup, zkušenost, tvořivost, soudnost či další.

Nová doktrína AČR, mimo jiné, by měla poskytnout příslušníkům ozbrojených sil alespoň základní teorii pro plánování a vedení vojenských operací. Povinností velitelů a štábů je pochopit doktrinální přístupy k operacím a současně porozumět základním teoretickým východiskům při plánování, přípravě, vedení, realizaci a podpoře všech vojenských aktivit v národním i mezinárodním měřítku.

V závěru je nutné poznamenat, že článek svým rozsahem nemůže postihnout všechny aspekty operačního umění, které by nová doktrína měla přinést. Doktrína by však neměla objevovat operační umění, ale nabízet jeho poznání a využití způsobem, jak to již dlouhou dobu činí zahraniční doktríny. V porovnání s předešlou edicí by svým obsahem měla být „revoluční“ a novátorská současně. Na rozdíl od posledních dvaceti let, je nutné, aby vojenské a operační umění bylo mnohem blíže potřebám všech příslušníků ozbrojených sil a aby na jeho propagaci a osvojení se angažoval co možná nejširší okruh odpovědných osob.

Poznámky:

- [1] Např. SPIŠÁK, Ján. Operační umění v Armádě České republiky a vize jeho rozvoje. In *Obrana a strategie 1/2011*, ISSN 1802-7199, SPIŠÁK, Ján. Operační umění: teorie pro praxi. *Vojenské rozhledy. (Czech Military Review)*, 2012, sv. 21 (53), č. 4, ISSN 1210-3292, SPIŠÁK, Ján. Stručný pohled do historie operačního umění a jeho soudobé aspekty, 2. část. *Vojenské rozhledy. (Czech Military Review)*, 2012, sv. 21 (53), č. 3, ISSN 1210-3292.
- [2] AJP-5, s. 69.
- [3] Design znamená návrh, může však označovat jak činnost návrháře, tak výsledný produkt jeho činnosti. V doktríně je design přisuzován procesu, tedy „procesu navrhování operace“.
- [4] Kritické myšlení lze chápat jako schopnost jedince nebo skupiny posoudit nové informace, důkladně a kriticky je zkoumat z více perspektiv, vytvořit si vlastní úsudky o jejich věrohodnosti, objektivnosti a hodnotě, posoudit význam nových myšlenek a informací pro potřeby řešené problematiky.
- [5] AJP-5, s. 74.

Literatura:

- SPIŠÁK, Ján. *Teorie tvorby operačního schématu*. [Studijní text.] Brno: Univerzita obrany, 2013, 103 s. ISBN 978-80-7231-940-4.
- AAP-6, *NATO Glossary of Terms and Definitions (English and French)*. NATO Standardization Agency. NATO Headquarters B-1110 Brussels, Belgium. 2012, p. 154.
- AJP-5, *Allied Joint Doctrine For Operational-Level Planning [ratification draft]*. Brussels, Belgium: NATO Standardization Agency, NATO Headquarters, 2012, 174 s.